

LA PEDRA DRETA DE NÚRIA (QUERALBS, RIPOLLÈS)

ENRIC CARRERAS VIGORÓS - ALBERT FÀBREGA ENFEDAQUE -
JOSEP TARRÚS GALTER

Grup Empordanès de Salvaguarda i Estudi de l'Arquitectura Rural i Tradicional
(GESEART)

Resum

La Pedra Dreta de Núria (Queralbs, Ripollès) és un possible menhir prehistòric que va ser cristianitzat entre 1915-1921, segurament a causa de la construcció del Via Crucis del santuari de la Mare de Déu de Núria, amb dues grans creus llatines en baix relleu sobre la seva cara nord original i una gran creu grega en baix relleu sobre la seva cara sud original. Aquesta cristianització, de fet, se superposava a una altra de més antiga, medieval o moderna, feta amb dues petites creus gregues incises sobre el seu cantell oest original. Aquestes creus més antigues foren descobertes pel Grup Empordanès de Salvaguarda i Estudi de l'Arquitectura Rural i Tradicional (GESEART) durant el seu estudi, fet el 14 de juny del 2017.

Tenim constància que seguia dempeus el 7 de setembre del 1921, per una fotografia de Tomàs Carreras Artau i, pocs anys més tard, per una postal de Lucien Roisin Besnard del 1925. Sembla que pel seu mal estat o per una destrucció voluntària relacionada amb el Via Crucis, es va trencar en diversos trossos entre 1929-1934. Posteriorment, vers el 1963, la seva part superior, amb les tres grans creus gravades en baix relleu, va ser traslladada a l'estació núm. 1 del Via Crucis, on encara roman.

Paraules clau: Pedra Dreta, menhir prehistòric, cristianització, destrucció, Viacrucis.

Abstract: *The Standing Stone of Núria (Queralbs, Ripollès)*

The Standing Stone of Núria (Queralbs, Ripollès) is a possible prehistoric menhir that was christianized between 1915-1921, probably due to the construction of the Way of de Cross of the sanctuary of the Virgin of Núria, with two large latin crosses in low relief on its original north face and a large greek cross in low relief on its original south face. This Christianization, in fact, was superimposed to another oldest one, medieval or modern, made with two small greek crosses incised on its original western edge. These older crosses were discovered by *Grup Empordanès de Salvaguarda i Estudi de l'Arquitectura Rural i Tradicional* (GESEART) during his study, done on June 14, 2017.

We have the proof that was still standing on September 7, 1921, due to a photograph by Tomàs Carreras Artau and, a few years later, by a postcard by Lucien Roisin Besnard in 1925. It seems that due to its bad state or voluntary destruction, related to the Way of Cross, was broken in several pieces between 1929-1934. Later, towards 1963, its top piece, with the three great crosses recorded in low relief, was transferred to the station nº 1 of the Way of Cross, where it still remains.

Key words: Standing Stone, Prehistoric menhir, Christianization, destruction, Way of Cross.

De la Pedra Dreta al Viacrucis

Aquesta Pedra Dreta de Núria, coneguda d'antic però mai reivindicada com es mereix, era en un punt alt, al sud del santuari de Núria, a Queralbs (el Ripollès) (Fig. 1). Actualment s'arriba molt bé a Núria, agafant el tren cremallera —inaugurat l'any 1931— a Queralbs, que ens deixa, després d'un agradabilíssim trajecte muntanya amunt, ben a prop del santuari i del camí d'accés al Via Crucis, que queda a la dreta de l'estació.

Si des de l'estació del cremallera agafem el camí, a l'est, que s'enfila cap al Via Crucis, arribarem de seguida a la seva primera estació, on hi trobarem plantada, al seu costat dret, el que queda d'aquesta Pedra Dreta: la seva part superior, amb les tres creus en baix relleu, traslladada en aquest punt segurament vers el 1963, quan s'acabà la construcció de l'esmentat Via Crucis (Fig. 2). Les seves coordenades geogràfiques UTM (ETRS89) actuals són x=430504, y=4694120, i l'altitud és de 1989 msnm.

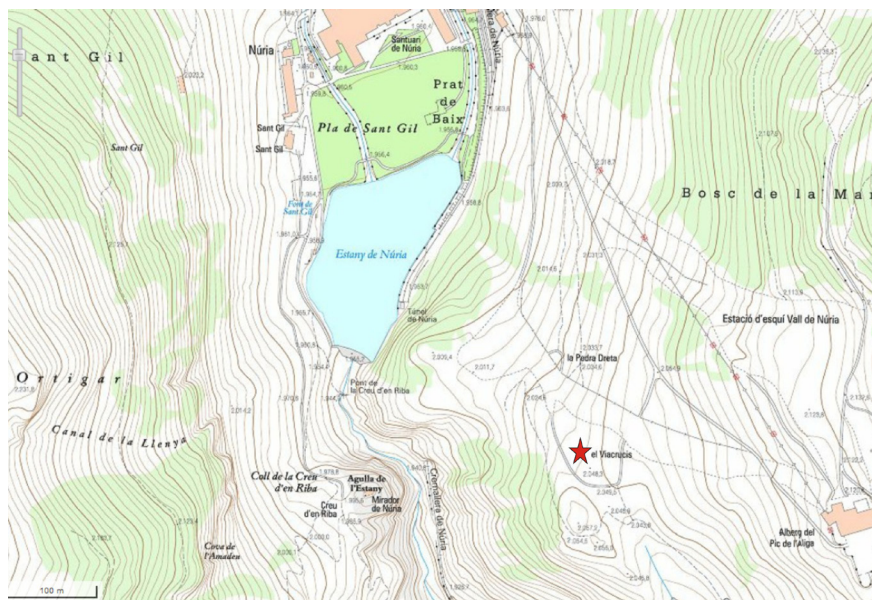

Fig. 1: Probable situació original de la Pedra Dreta de Núria (Queralt, Ripollès) abans del trasllat de la seva part superior durant els anys seixanta del segle xx a l'estació núm. 1 de l'actual Via Crucis.

Però, ¿on es trobava originalment aquesta Pedra Dreta i com era abans de quedar mutilada i traslladada al seu emplaçament actual? La Pedra Dreta de Núria es trobava situada originalment a uns 2047 msnm, on avui hi ha l'estació XI del Via Crucis, una gran creu plana amb un altar a sota, poc abans d'arribar a l'alberg del Pic de l'Àliga. Les coordenades geogràfiques UTM (ETRS89) devien ser aproximadament $x=430562$, $y=4693725$.

La primera cosa que sorprèn d'aquesta Pedra Dreta de Núria són les tres grans creus en baix relleu que presenta, sens dubte de cristianització, dues a l'antiga cara sud i una altra a la cara nord. Sabem que molts menhirs de Catalunya duen petites creus incises, llatines o gregues, de cristianització, com la Pedra Dreta de Maçanet de Cabrenys o Sa Pedra Aguda de Vallvanera (Castell-Platja d'Aro). Fins i tot coneixem menhirs amb forats a la testa, on s'encastaven creus de fusta o de ferro, com la Pedra Dreta del Mas Roqué (Rabós d'Empordà) o la Pedra Dreta de Vilartolí (Sant Climent Sescebes), entre molts d'altres.

Fig. 2: L'estació núm. 1 del Via Crucis amb el fragment superior de la Pedra Dreta de Núria a la seva dreta (14-6-2017).

Aquesta mena de creus incises, que a vegades inclouen peanyes triangulars, com passa en el menhir del Mas Ros (Castell-Platja d'Aro) o en el del Terme Gros de Solius (Santa Cristina d'Aro), s'han atribuït a cristianitzacions d'antigues pedres dretes, potser en època medieval, però més probablement en època moderna (segles XVII-XVIII), quan alguns d'aquests possibles menhirs varen ser reutilitzats com a punts de referència geogràfica (límits termenals, de propietat, etc). Però mai havíem vist a Catalunya menhirs esculpits amb grans creus en baix relleu com aquestes de la Pedra Dreta de Núria. La pregunta, doncs, és: ¿quan es varen gravar les grans creus, i qui ho va fer?

El més probable és que la cristianització d'aquesta pedra dreta, possiblement prehistòrica encara que no en tinguem cap prova irrefutable —com seria la troballa de materials arqueològics al seu voltant— es realitzés en època molt moderna. Pensem que les petites creus incises, gregues o llatines, de tants menhirs poden remuntar-se fins i tot a l'edat mitjana, però

aquestes grans creus en baix relleu semblen d'una factura molt més recent. Repassem una mica la història del santuari de la Mare de Déu de Núria per mirar de treure'n l'entrellat.

La llegenda ens diu que sant Gil, un penitent, va arribar a Núria cap a l'any 700 i allà va amagar la imatge de la Mare de Déu, una talla policromada de gran bellesa, juntament amb altres estris com una creu, una campana i una olla, objectes que ara estan exposats i que van ser trobats l'any 1079 per un pelegrí procedent de Dalmàcia, de nom Amadeu. Segui com sigui, el que està clar és que a partir de l'any 1615 ja hi existeix l'església de Sant Gil, a la dreta de l'entrada del santuari de la Mare de Déu de Núria, una edificació religiosa bastida en arquitectura neoromànica l'any 1911.

Seria normal, doncs, que aquesta pedra dreta hagués estat cristianitzada per primera vegada ja en l'edat mitjana o moderna (segle XVII) i, de fet, dues petites creus gregues incises que hem descobert en el nostre estudi sobre el cantell esquerre de la resta actual plantada a l'estació núm. 1 del Via Crucis podrien ser-ne el testimoni. En canvi, les tres grans creus en baix relleu, que

Fig.3: La Pedra Dreta de Núria, al seu lloc original, segons la fotografia de Tomàs Carreras Artau del 7 de setembre de 1921.

criden tant l'atenció, semblen una obra molt acurada que encaixaria millor en un moment posterior a la construcció del santuari, el 1911.

Sabem que en un congrés franciscà celebrat l'any 1914 s'impulsà la construcció de Via Crucis entorn d'ermites i santuaris. A Núria es respongué ràpidament a la proposta i l'any següent el bisbe posava la primera pedra a la primera de les dotze estacions programades. La construcció de les diferents estacions se sufragà amb aportacions d'associacions i devots, i es perllongà fins a l'any 1963, en què s'acabà la darrera estació.

Per tant, podem pensar que en trobar-se amb aquesta pedra dreta, d'origen pagà segons la mentalitat de l'època, els semblés necessari cristianitzar-la de nou entre aquest any 1915 i el 7 de setembre de 1921, quan la magnífica fotografia de Tomàs Carreras Artau (Fig. 3) ens assegura que les tres creus ja estaven esculpides. Segurament, el record de les anteriors creus incises del cantell esquerre ja es devia haver esvaït, potser ni les van veure, o es varen considerar insuficients per a aquesta pedra dreta que els quedava enmig d'un Via Crucis. Aquesta seria, doncs, al nostre entendre, la datació més plausible d'aquestes grans creus gravades de la Pedra Dreta de Núria.

La següent pregunta necessària és: ¿quan va caure i es va trencar aquesta pedra dreta? i ¿va ser degut a causes naturals o va ser destruïda expressament, potser perquè la seva ubicació original enmig del Via Crucis molestava, malgrat haver estat cristianitzada a consciència?

La fotografia de Tomàs Carreras Artau de 1921 (vegeu Fig. 3), recuperada de l'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya, i la postal de Lucien Roisin Besnard de 1925 (Fig. 4) donen fe que encara estava en el seu lloc i en bon estat de conservació, malgrat la forta inclinació cap a l'est que patia. A partir d'aleshores les dues úniques persones que ens parlen de la desaparició del menhir són dos fervents catòlics: mossèn Fortià Solà (1952), que situa el fet a l'any 1929; i Josep Danés (1938), que el situa a l'any 1934. Ambdós diuen que la pedra va caure per causes naturals, però Fortià Solà ens afirma que no pot precisar la forma en què es va produir la desaparició i que s'ha de situar entre 1929 i 1934.

Cal considerar que en les fotografies de Tomàs Carreras Artau i Lucien Roisin Besnard, la Pedra Dreta es veu molt inclinada vers ponent —originalment hauria tingut els caires encarats en sentit est-oest—, i en la fotografia del primer autor es pot observar clarament que la base es trobava en força mal estat. També hem de tenir en compte que en esculpir-hi —en època recent, potser entre 1915-1920— les tres grans creus en baix relleu, dues de

Fig. 4: La Pedra Dreta de Núria, en el seu lloc original i amb el santuari de la Mare de Déu al fons, segons la postal de Lucien Roisin Besnard de 1925.

llatines a la cara de migdia i una de grega a la cara nord amb el clar significat del Calvari, la pedra devia patir les contínues vibracions ocasionades pels cops del picapedrer, que ocasionaren esquerdes, la qual cosa, amb el temps, hauria pogut contribuir a la seva caiguda. Malgrat tot, no es pot descartar que fos enderrocada voluntàriament.

En tot cas, la Pedra Dreta romangué caiguda més de tres dècades vora el seu lloc d'implantació. El nostre company Josep Agustí Prat, d'Olot, recorda que en una de les seves múltiples excursions per les muntanyes de Núria, ja fa anys, havia vist aquesta Pedra Dreta caiguda; no pot, però, precisar l'any ni si la Pedra Dreta es conservava sencera o trossejada. Fou, però, ell mateix qui, el setembre del 2002, després de cercar per tot el paratge, va trobar la part superior de la Pedra Dreta amb les creus esculpides (aproximadament un terç del total) plantada en la primera estació del Via Crucis, que es va acabar de construir el 1963.

Història de la recerca

Al voltant de la Pedra Dreta de Núria sempre hi ha hagut una certa confusió. Els pocs autors que en parlen se citen els uns als altres, la majoria sense haver-la vist. Generalment es limiten a una breu frase, on es constata la suposada presència d'un megàlit a l'entorn de Núria.

La primera notícia publicada coneguda de la Pedra Dreta la proporciona Manuel Cazorro Ruiz (1865-1935) en la seva obra publicada el 1912. Seguint la informació facilitada per Frederic Niubó, prevere de Ribes, diu:

[...] asimismo dicho señor me afirma la existencia de un pequeño menhir a diez minutos al S. del Santuario de Nuestra Señora de Núria, el cual bien pudiera ser un término divisorio. [Cazorro, 1912, p. 81]

Tot i que és evident que Cazorro no l'havia vista, és clar que es tracta de la Pedra Dreta (Carreras/Tarrús, en premsa).

Paral·lelament, qui sí que amb seguretat havia vist el menhir, perquè és el primer que en dona la situació precisa, és Cèsar August Torras Ferrer (1852-1923), que en parla en la seva *Guia*, publicada en una primera edició el 1914 i en una reedició feta pel Centre Excursionista de Catalunya l'any 1932. En la reedició de 1932 diu (p. 126): «Jaça de la coma del Clot, en un planell herbat, en un extrem de la serra. Sota la jaça, bon xic en avall i en lloc avançat, es destaca el menhir anomenat la Pedra Dreta.» (Torras, 1932)

Més endavant, l'any 1919, Pere Bosch Gimpera (1891-1974) recull —de forma molt escèptica— la notícia de Cazorro sobre la Pedra Dreta de Núria (Bosch-Gimpera, 1919, p. 125).

Per la informació de Josep Danés i Torras (1891-1955) —que era l'arquitecte diocesà del Bisbat d'Urgell i municipal de Ribes i va ser l'autor, el 1923, dels nous estatges de Núria— semblaria que la pedra hauria caigut cap a l'any 1934 (Danés, 1938, p. 144). Diu:

[...] El nom de la Pedra Dreta de Núria, i l'existència d'una pedra dreta al lloc precís, va fer que en Torras en les Guies, ens parli del menhir de Pedra Dreta, de sota la Jaça de Coma del Clot; en Cazorro en «Los monumentos megalíticos de la provincia de Gerona, Madrid, 1912», en parla també, basant-se en una altra informació; i com que no ha vist la pedra, ho deixa en forma dubitativa. Creiem que no es tracta de cap menhir, car aquesta pedra, que d'uns tres o quatre anys ençà ja no està dreta, és d'una estructura fulosa, la qual cosa fa impossible que s'hagués mantingut erecte anys i anys, com hauria d'ésser si es tractés d'un menhir i en especial donat el clima

Fig. 5: El company del GESEART Enric Carreras Vigorós assenjala (14-6-2017) el probable lloc original de la Pedra Dreta de Núria, amb el santuari de la Mare de Déu al fons, com en la postal de Lucien Roisin Besnard de 1925.

extrem del lloc; com que en la pedra hi ha esculpides unes creus de poc relleu i no molt lluny d'allí on era clavada es veu el banc d'on va ser arrancada, pensem que es tracta d'un monument votiu cristià, d'una no molt reculada antiguitat.

Però el fet que tingués creus gravades ens diu que, contra el que opinava Danés, el monument era molt probablement un autèntic menhir prehistòric. Avui sabem que una gran quantitat de menhirs van ser cristianitzats, bé posant-hi creus al damunt, bé gravant-hi creus a la superfície (Fàbrega, 2000).

L'existència real de la Pedra Dreta l'establiria fora de tot dubte, primer una fotografia de Tomàs Carreras Artau (1879-1954) del 7 de setembre de l'any 1921. Aquest personatge va néixer a Girona i fou catedràtic d'ètica a la Universitat de Barcelona entre els anys 1912 i 1949. En la seva faceta d'etnòleg va crear l'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya, del fons fotogràfic del qual prové aquesta fotografia, catalogada com *Pedra Dreta. El pastor de Núria*.

Després, l'any 1925, Lucien Roisin Besnard (1876-1943) va editar una postal de Núria on es veu perfectament la Pedra Dreta i la seva situació, perquè s'hi albira el santuari al fons de la vall. Aquesta foto es va incloure en l'àlbum de *Vistes de Núria* editat entre 1925 i 1929 pel mateix Roisin, tot i que en reedicions posteriors aquella foto va quedar exclosa i no hi apareix. En haver desaparegut la Pedra Dreta, possiblement a partir del 1929, el fotògraf segurament va creure que ja no calia incloure una postal amb una «vista» que ja no existia (Roisin, 1925).

L'any 1952, Fortià Solà Moreta (1876-1948) en va donar notícia en la seva *Història de Núria*. En les pàgines 71-72 diu:

El menhir de la Pedra Dreta tenia l'emplaçament part davall de la jaça de la Coma del Clot. Des del repeu del bosquet de la Mare de Déu hi guiava un camí que ja portava el seu nom. Era reconegut pels intel·ligents com un megàlit ibèric autèntic. Tenia una marcada inclinació cap a les Creus. Vers el 1929 va caure a trossos, sense que es pugui precisar la forma d'aquesta desaparició.

L'any 1966, Eduardo Corredera Gutiérrez (1911-2007), en la seva obra *El libro de Núria* (p. 258) —en què la notícia és pràcticament copiada de la de Fortià Solà—, deia:

[...] Redil o jaça de la Coma del Clot, en un vallecito cubierto de hierba, situado en un extremo de la montaña. Bajo el redil, bastante más bajo, y en lugar prominente destacábase el menhir llamado «Pedra Dreta», que el tiempo deshizo hacia 1929: buen ejemplar prehistórico. [Corredera, 1966]

Abans havia escrit (p. 61): «La “Pedra Dreta” era un megalito ibérico que hacia 1929 fuese desmoronando y cayendo rápidamente, más que nada por la acción demoledora de los agentes atmosféricos.»

Fa uns anys, el 2009, un de nosaltres (A. Fàbrega) en va donar una notícia en la revista *Cadi-Pedraforca*, núm. 7, p. 7 (Fàbrega, 2009).

Finalment, el 14 de juny del 2017, diversos membres del GESEART (Enric Carreras, Sebastià Delclòs i Josep Tarrús) ens hi vàrem arribar, seguint les indicacions de Josep Agustí Prat, per tal d'estudiar les restes d'aquesta interessant pedra dreta. Tot primer vàrem localitzar el seu antic emplaçament (Fig. 5), gràcies sobretot a la postal de Lucien Roisin, i després estudiàrem el terç superior d'aquest probable menhir prehistòric, avui dia mutilat i traslladat a l'estació núm. 1 del Via Crucis.

La Pedra Dreta de Núria: restes actuals

El que queda d'aquesta interessantíssima pedra dreta està actualment plantat, no gaire profundament, a l'estació núm. 1 del Via Crucis del santuari de la Mare de Déu de Núria, tal com ja hem dit abans. Estava feta amb pissarra local i tenia forma més o menys antropomorfa, segons semblen indicar les dues escotadures, una prop de la base i l'altra al tram superior, que presentava en el seu cantell oest, ara al costat esquerre del fragment plantat que s'ha conservat. La seva secció, en tota la seva longitud, era rectangular i força homogènia (Figs. 6 i 7). No n'hem pogut examinar la part inferior, plantada, i no podem aportar dades sobre si sembla un trencament natural o fet per mà humana.

Les mides actuals del fragment, potser un terç del que era originalment, són: 125 cm d'alçada per 49 cm d'amplada i 40 cm de gruix mitjà. Hem de

Fig. 6: El fragment superior de la Pedra Dreta de Núria, amb les dues grans creus insculpides en baix relleu de la seva cara sud original, en el seu lloc actual: l'estació núm. 1 de l'actual Via Crucis.

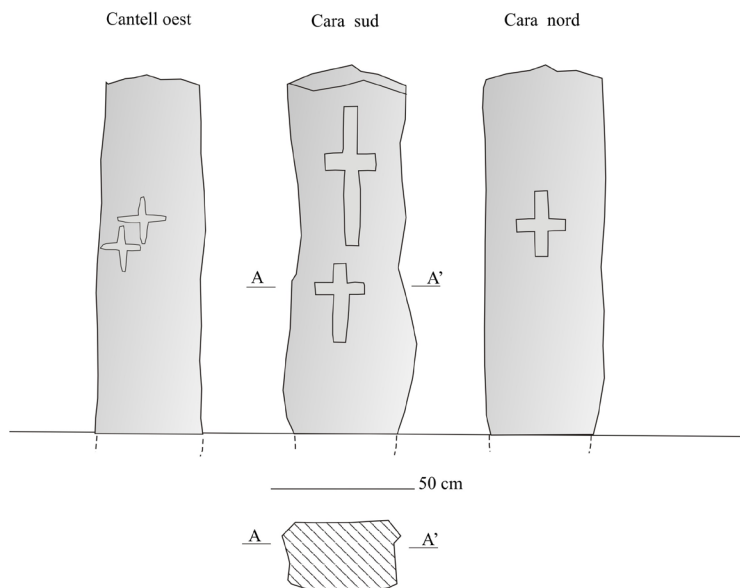

Fig. 7: Alçats i seccions actuals (14-6-2017) del fragment superior de la Pedra Dreta de Núria amb dues grans creus en baix relleu a la cara sud original; una altra gran creu en baix relleu a la seva cara sud original i dues petites creus gregues incises en l'actual cantell esquerre.

pensar, doncs, que, quan estava dempeus, devia tenir més de 3 m d'alçada, comptant la part enfonsada en el terreny. En la figura núm. 3 se la pot comparar amb l'alçada del pastor, a qui supera llargament, malgrat la forta inclinació que tenia en aquella època. Les creus en baix relleu semblen esculpides amb escarpa i martell, si hem de jutjar pels seus caires rectilinis.

Pel que fa a les mides de les dues grans creus llatines en baix relleu de l'antiga cara sud, la superior fa 58 cm de longitud per 23,5 cm als braços, amb una amplada mitjana de la creu d'entre 7-9 cm. El ressalt del baix relleu arriba als 3 cm. La inferior fa 35 cm de longitud per 25 cm als braços, amb una amplada mitjana de la creu d'entre 6-8 cm. El ressalt del baix relleu arriba als 2 cm (Figs. 6 i 8).

Les mides de la gran creu grega en baix relleu de l'antiga cara nord són: 27 cm de longitud per 27 cm als braços, amb una amplada mitjana de la creu

Fig. 8: Detall de les dues creus gregues incises a l'antic cantell oest de la Pedra Dreta de Núria (14-6-2017).

de 10 cm. El ressalt del baix relleu arriba als 1,5 cm. Cal dir que, en aquest cas, ens ha estat difícil prendre-hi les mides perquè aquest fragment conservat ha estat plantat massa arran de la paret de l'estació del Via Crucis. Per aquesta mateixa causa, ha estat impossible prendre fotografies d'aquesta cara nord (vegeu fig. 7).

Tal com ja havíem esmentat, en el seu antic cantell oest, ara a l'esquerra del fragment plantat, hi hem observat dues petites creus gregues incises i superposades, similars a les que coneixem en altres menhirs com, per exemple, la Pedra Fita de Botarell (Baix Camp), on n'hi ha tres a la part superior de l'anvers, acompanyades de nombroses cassolletes prehistòriques. En l'alçat (vegeu fig. 7) i la fotografia d'aquest cantell oest (Fig. 8) les podem observar perfectament. Les seves mides són: 16 cm de longitud per 16 cm als braços, amb 0,5 cm de profunditat la superior, i 15 cm de longitud per 15 cm als braços, amb també 0,5 cm de profunditat la inferior.

Consideracions finals

La situació geogràfica original d'aquesta pedra dreta en un punt tan elevat (2047 msnm) i dominant una vall envoltada d'altres muntanyes, amb el Puigmal (2910 msnm) i el Torreneules (2711 msnm) ben presents a l'horitzó septentrional, no és gaire habitual a Catalunya. De fet, la seva altitud és la més alta que coneixem per a un menhir en aquestes contrades, on el gairebé centenar d'exemplars més o menys segurs s'escalonen sobretot entre els 1000-1200 msnm. És cert també que els menhirs més alts són força a prop del que ens ocupa, al Pirineu occidental català i la Vall d'Aran, on alguns atenyen altituds d'entre els 1200-1900 msnm. El més alt conegut, després d'aquesta Pedra Dreta de Núria, és el de la Péira deth Uelh deth Garona (Vall d'Aran), que arriba als 1880 msnm.

Als menhirs se'ls suposen funcions de marques territorials o de llocs de culte i/o reunió prop dels hàbitats, o bé de senyals de la presència propera de sepulcres megalítics contemporanis. En aquest cas, els únics possibles megalits de la rodalia serien la possible cista neolítica amb túmul de Fontalba (Queralbs, Ripollès), excavada recentment per Esther Medina (empresa Àtics) la segona quinzena d'agost del 2015, sense que s'hi trobessin materials arqueològics que poguessin ajudar a datar-la. És a uns 2070 msnm i a uns 2,5 km al sud de la Pedra Dreta de Núria.

Una altra sepultura megalítica propera a tenir en compte és el possible dolmen de la Fossa del Gegant, també a Queralbs: quedaria a uns 3 km al nord de la Pedra Dreta de Núria i a uns 2030 msnm. Es tracta d'un dolmen dubtós que va ser esmentat per Jacint Verdaguer en el seu poema èpic *Canigó*, en el cant VIII, editat per primer cop l'any 1886. Mai no s'havia donat gaire crèdit a l'existència real d'aquest dolmen, malgrat que Jacint Verdaguer coneixia bé aquestes muntanyes i no es pot descartar d'entrada res del que en digui. Recentment, però, l'any 2001, els excursionistes d'Olot Josep i Joaquim Agustí, pare i fill, han assenyalat la possible presència d'un túmul, d'aparença megalítica, a la zona de la Coma de Vaca, prop del refugi remodelat d'aquest indret, que queda a uns 3 km al nord-est de la Pedra Dreta de Núria (Agustí/Agustí, 2001).

Les peripècies que va patir la Pedra Dreta de Núria des d'inicis del segle xx, moment en què ja en tenim constància documental, fins als nostres dies, són dignes de conèixer. De fet, reflecteixen el malaurat destí de tants i tants menhirs prehistòrics que, després d'aguantar les inclemències del temps durant mil·lennis no varen poder resistir les condicions climàtiques extremes

d'aquestes altituds o potser l'excessiva presència humana a les muntanyes que caracteritzen el passat segle (Tarrús, 2011). En tot cas, ens hem esforçat per reconstruir en el possible la petita història d'aquesta Pedra Dreta de Núria, molt probablement un menhir prehistòric de finals del IV o del III mil·lenni aC.

Bibliografia

- AGUSTÍ, Josep; i Joaquim AGUSTÍ (2001). «El dolmen de la Fossa del Gegant», *Revista del Centre Excursionista d'Olot*, núm. 140 (juliol), p.19.
- BOSCH I GIMPERA, Pere (1919): *Prehistòria catalana*. Barcelona: Editorial Catalana.
- CARRERAS, Enric; i Josep TARRÚS (2016, en premsa). *La llarga ombra de Manuel Cazorro Ruiz (1865-1935) en el megalitisme de les comarques de Girona*. Edició de l'Institut Jaume Vicens Vives de Girona per celebrar el seu 175 aniversari.
- CAZURRO, M. (1912). *Los monumentos megalíticos de la provincia de Gerona*. Madrid: Centro de Estudios Históricos.
- CORREDERA, E. (1966). *El libro de Núria*. Barcelona: Editorial Balmes.
- DANÉS, J. (1938). «Noms de lloc, corresponent a les altes valls del Freser», *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, vol. 48, núm. 517 (juny), p. 134-146.
- FÀBREGA, Albert (2000). *Llegendes de ponts, dòlmens i menhirs a Catalunya*. Sant Vicenç de Castellet: el Farell edicions.
- (2009). «El menhir de la Pedra Dreta de Núria», *Cadi-Pedraforca*, núm. 7, p. 7.
- ROISIN, Lucien (1925). *Record del Santuari de la Mare de Déu de Núria. Àlbum de 28 vistes*. Barcelona.
- SOLÀ, F. (1952). *Història de Núria*. Barcelona: Editorial Estel.
- TARRÚS, J. (2011). «Menhirs i art megalític a Catalunya: les darreres descobertes i el seu context», *Notes*, 26, p. 93-102, Mollet del Vallès.
- TORRAS, Cèsar August (1914). *Guia de la vall de Ribes, vall de Núria i altes valls del Freser*. Centre Excursionista de Catalunya. [Reed. de 1932]

